

УДК 347.121

Анатолій Кодинець,*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена розгляду теоретичних аспектів визначення інформації як об'єкта цивільних прав; дослідженню співвідношення інформації та об'єктів права інтелектуальної власності; окресленню концепції методології цивільно-правової регламентації відносин в інформаційній сфері. У статті з позиції юридичної доктрини аналізуються особливості інформації, обґрунтовується концепція цивільно-правового регулювання інформаційних відносин у законодавстві України, визначаються тенденції та перспективи правового регулювання інтелектуальної діяльності в інформаційному суспільстві.

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, результат інтелектуальної діяльності, інтелектуальна власність, творчість, інформаційне законодавство.

Постановка проблеми. В умовах поширення інформаційних технологій, становлення й розвитку інформаційного суспільства відбувається переосмислення ролі та значення інформації як соціального блага і правового феномена. Інформація із категорії, що характеризує систему знань та уявлень про людину і навколишню її дійсність, трансформується в базову умову життєдіяльності особи, невід'ємний атрибут її функціонування та суспільного розвитку. Поступово у нормативно-правових актах право на інформацію виокремилася із системи природних прав та сформувалося як основоположне, первинне право людини, яке визнається та гарантується міжнародною спільнотою. Формування правової держави, розбудова громадянського суспільства в умовах сучасності неодмінно передбачає розширення меж цивільно-правової регламентації інформаційних відносин. Зазначені фактори зумовлюють актуальність дослідження засад правового регулювання інтелектуальної власності та інформаційних відносин на сучасному етапі розвитку законодавства України.

Стан дослідження. Зазначені питання були предметом наукового дослідження представників різних галузей юридичної науки, зокрема, О.О. Городова, В.О. Копилова, Є.В. Петрова, О.О. Підпригори, О.А. Підпригори, О.П. Сергєєва, В.С. Цимбалюка, О.І. Харитонові та інших науковців.

Науковим підґрунтям дослідження проблем даної публікації стали чисельні публікації О.В. Кохановської, присвячені розробці теорії цивільно-правового регулювання інформаційних відносин. Під час написання статті використовувалися як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи дослідження правових явищ і юридичних категорій.

Метою публікації є дослідження теоретичних аспектів співвідношення інформації та об'єктів права інтелектуальної власності, аналіз особливостей інформації як об'єкта правової охорони, окреслення концепції методології цивільно-правової регламентації відносин в інформаційній сфері.

Виклад основного матеріалу. Аналіз інформації як об'єкта цивільно-правової охорони неможливий без визначення місця правових норм щодо охорони інформації у межах системи цивільно-правових інститутів. Варто підкреслити, що серед науковців тривають дискусії щодо співвідношення інформації та об'єктів права інтелектуальної власності.

У цьому аспекті можна виділити три основні точки зору. Зокрема, О.О. Підпригора вважає, що об'єктом права інтелектуальної власності є будь-яка інформація [1, с. 676-677]. Така позиція видається досить дискусійною, оскільки законодавство відно-

силь до об'єктів інтелектуальної власності не всі види інформації, а лише ті, які відповідають встановленим умовам охороноздатності. Тому існування виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності є, ймовірно, особливим правовим режимом окремих видів інформації.

Інші вчені, вважають, що інформація та результати інтелектуальної творчості – це окремі об'єкти цивільних прав [2, с. 40; 3, с. 25]. Такого підходу дотримується значне коло цивілістів, які, визначаючи співвідношення інформації та інтелектуальної власності, хоча і зазначають інформаційну природу результатів творчої діяльності, проте, формально застосовуючи норму ст. 177 ЦК України, підкреслюють, що інформація та результати інтелектуальної, творчої діяльності є самостійними видами об'єктів цивільних прав [4, с. 136].

Третя точка зору [5, с. 99-104; 6, с. 61-64] передбачає розгляд об'єктів права інтелектуальної власності як різновиду інформації, а творчої діяльності – як інформаційного процесу. Цілком закономірно, що такий підхід набуває дедалі більшого поширення серед зарубіжних, а також вітчизняних науковців.

У межах цього підходу також існує декілька напрямів. Ряд науковців, зазначаючи тісний зв'язок інформаційного права та інтелектуальної власності, підкреслюють їхній взаємозамінний характер. Зокрема, на думку В.О. Кошилова, інститут інтелектуальної власності є основою правового регулювання інформаційних відносин, що виникають під час виробництва, передачі, поширення та споживання інформації, створюваної в порядку здійснення свободи думки і слова, свободи літературної, художньої, наукової, технічної та інших видів творчості [7, с. 47].

Інші науковці говорять про можливість додаткового захисту механізмами інформаційного права результатів творчої діяльності. Зокрема, І.Л. Бачіло та В.М. Лопатін вказують, що стосовно результату інтелектуальної творчості виникає подвійний захист прав суб'єкта інтелектуальної власності, форма може бути захищена режимом твору, а зміст – патентним режимом. Виникає модель подвійного (а часом і потрійного) захисту: права на документ, на пакет документів як на результат виконаної роботи, і прав автора на форму інтелектуальної авторської праці – твір, а за певних умов і на захист ідеї, вираженої в цьому комплекті документів [8].

Вітчизняні правознавці також наголошують на тому, що інформація у межах системи цивільного права проявляється як окремий об'єкт правової охорони та як результат творчої діяльності, що охороняється системою права інтелектуальної власності.

Зокрема, О.В. Кохановська визначає форми інформації як об'єкта цивільного права [9]. Інформацію можна розглядати у таких її проявах: 1) як особисте немайнове благо у комплексі благ, перерахованих у ст. 201 і Книзі 2 ЦК України; 2) як результат творчої інтелектуальної діяльності, тобто як об'єкт виключних прав, урегульованих у ст. 199 і Книзі 4 ЦК України; 3) як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкта особливого роду.

Наведені визначення відображають різні аспекти категорії інформації як об'єкта приватного права, підкреслюють характер інформації як особливого немайнового блага, що може виражатися у вигляді особистих благ фізичної особи, як результат творчої діяльності, а також виступати предметом договірних та позадоговірних зобов'язань. За такого ракурсу розгляду співвідношення інформації та об'єктів інтелектуальної власності не відбувається протиставлення цих взаємопов'язаних інститутів цивільного права. Навпаки, результати інтелектуальної, творчої діяльності як різновид інформації автоматично підпадають під охорону інформаційного законодавства і додатково можуть захищатися способами захисту права інтелектуальної власності.

Органічний зв'язок між інформацією і результатами творчої діяльності, які охороняються правом інтелектуальної власності, матиме юридичне значення у разі офіційного законодавчого закріплення результатів творчості як особливого виду інформації.

Однак, на відміну від висловленої науковцями думки про первинність інституту інтелектуальної власності для регулювання інформаційних відносин [7, с. 47], вважаємо, що базою регламентації інтелектуальної власності має бути приватноправове регулювання інформаційних відносин. Кожен об'єкт інтелектуальної власності є результатом інтелектуальної діяльності людини, тобто має інформаційний характер, проте не завжди інформація є результатом творчості, який охороняється як об'єкт інтелектуальної власності. Сфера правового регулювання інформаційних відносин набагато більша за інститут інтелектуальної власності. Проте не можна не наголосити на більш високому рівні сформованості юридичних механізмів охорони результатів творчості та захисту суб'єктивних прав їх творців. Тому закономірно, що в межах юриспруденції триває процес формування цілісної системи уявлень, категорій і понять про інформацію як

об'єкт правової охорони, тоді як основні застави охорони інтелектуальної власності були визначені ще наприкінці XIX ст. і знайшли своє закріплення на рівні основних міжнародних конвенцій про авторське право і про право промислової власності.

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства належне й ефективне регулювання інформаційних відносин має бути основою для подальшого розвитку інших «інформаційних інститутів» цивільного права – права інтелектуальної власності та особистих немайнових прав фізичної особи.

У межах досліджуваної тематики також доцільно проаналізувати співвідношення категорій «інформація», «результат інтелектуальної діяльності» та «результат творчої діяльності».

Інформація пов'язана з інтелектуальною діяльністю та може мати будь-які форми зовнішнього відображення, які можуть бути сприйняті особою безпосередньо чи за допомогою технічних засобів. Зазначимо, що трактування інформації як результату інтелектуальної діяльності ґрунтується на загальноприйнятому значенні поняття інтелекту як здатності до мислення та раціонального пізнання [10, с. 501]. Стосовно цього О.П. Сергеев слушно зазначає, що поняття «результат інтелектуальної діяльності» має дуже широкий характер і в принципі може охоплювати все, що створено в результаті певних інтелектуальних зусиль людини [11, с. 621].

У науковій літературі інтелект визначається як здатність пізнавати і вирішувати проблеми, які поєднують у собі пізнавальні здібності. Людина застосовує інтелект для обробки наявної інформації, наприклад з метою побудови або вдосконалення розуміння, позиції, стратегії, методу, правила, комбінації, відношення, пояснення, рішення, плану чи мети. Інтелект пов'язаний з іншими внутрішніми властивостями людини, такими як сприйняття, пам'ять, мова, уява, самосвідомість, самоконтроль, характер, творчість, інтуїція [12, с. 244].

Поняття «творчість» у філософській літературі характеризується як діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо) [13, с. 296].

У психології творчість вивчається переважно у двох аспектах: як психологічний процес творення нового і як сукупність властивостей особистості, що забезпечують її включеність у цей процес [14, с. 244].

У межах економічної науки також підкреслюється зв'язок між творчістю й інтелек-

туальною діяльністю. Як зазначає В.Д. Базилевич, інтелектуальна діяльність поєднує два взаємопов'язані аспекти: репродуктивний, спрямований на вирішення стандартних завдань, досягнення заданих результатів, застосування відомих алгоритмів та типових засобів; творчий (продуктивний), спрямований на вирішення нестандартних завдань, які вимагають створення нових (неповторних, оригінальних, унікальних) або нестандартного застосування відомих засобів у принципово нових ситуаціях [15].

Отже, аналіз основних положень філософії, психології та економічних наук щодо розуміння сутності категорій «творчість» та «інтелект», визначення їх взаємної кореляції, детермінації та розмежування дає підстави резюмувати. Поняття «результат інтелектуальної діяльності» охоплює всі результати розумової діяльності фізичної особи чи групи осіб. Різновидом результатів інтелектуальної (розумової) діяльності є результати творчої діяльності. Кожен результат творчості є результатом інтелектуальної діяльності особи, адже творчість, так само як і інтелектуальна діяльність, притаманна лише людині. Якщо результат інтелектуальної діяльності особи не має характеру новизни чи оригінальності, його не можна вважати творчим надбанням, але він залишається результатом інформаційної діяльності особи.

У сфері юридичної науки існує також інший підхід щодо співвідношення категорій «результат інтелектуальної діяльності» та «результат творчості». Зокрема, О.А. Підопригора і О.Д. Святоцький вважають, що творча діяльність – поняття більш широке, ніж інтелектуальна діяльність. Результати інтелектуальної діяльності обов'язково мають відповідати встановленим вимогам закону. Лише за цієї умови результати інтелектуальної діяльності можуть стати об'єктами інтелектуальної власності» [16, с. 30].

Вочевидь, має місце суміщення понять «результат інтелектуальної діяльності» та «результат творчої діяльності як об'єкт правової охорони». Справді, не кожний результат творчості отримує правову охорону. Для її забезпечення він має відповідати визначеним законодавством критеріям – умовам охороноздатності. Такими критеріями, зокрема, для винаходів є новизна, винахідницький рівень та промислова придатність. Для корисних моделей – новизна та промислова придатність, а для торговельних марок – наявність розрізняльної здатності, відповідність вимогам закону, публічному порядку, принципам гуманності та моралі тощо. Однак навіть за відсутності зазначених критеріїв створений продукт, процес чи тор-

говельна марка також будуть результатами інтелектуальної, творчої діяльності особи, які не матимуть правової охорони у силу недодержання вимог законодавства.

Отже, категорії «результат інтелектуальної діяльності», «результат творчості» та «об'єкт права інтелектуальної власності» поєднують той факт, що всі зазначені терміни стосуються характеристики різноманітних проявів розумової діяльності особи. Найбільш широким за своїм обсягом є поняття «інтелектуальна діяльність», що охоплює будь-які форми, види та результати розумової діяльності. Результати інтелектуальної діяльності особи – нематеріальні блага, незалежно від форм їх зовнішнього вираження та існування є інформацією, що може охоронятися на підставі законодавства про захист інформації. Такий вид інтелектуальної діяльності, в результаті якої створюються якісно нові нематеріальні блага, що вирізняються неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю, є творчим надбанням (результатом творчості). Результати інтелектуальної, творчої діяльності, які відповідають визначеним законодавством критеріям, стають об'єктами права інтелектуальної власності.

В умовах розвитку інформаційного суспільства, створення високотехнологічних можливостей інформаційного обміну, споживання та поширення інформації нагальною потребою є трансформація класичних інститутів інтелектуальної власності. Перші напрями таких змін уже отримали своє закріплення у національному законодавстві, проте значна кількість науковців та практиків наголошують на інертності системи інтелектуальної власності, її нездатності пристосуватись до нових інформаційних умов. Так, загальною тенденцією режиму охорони об'єктів авторського права до початку XXI ст. було збільшення строків чинності прав інтелектуальної власності. Проте нині спостерігається зворотна ситуація: строки чинності авторських прав для окремих об'єктів почали скорочуватися, що цілком зрозуміло з огляду на потреби інформаційного та культурного обміну, розвитку наукової сфери та інформаційних технологій. Зокрема, в Угоді про асоціацію [17] між Україною та Європейським Союзом гл. 9 підрозділу 4 містить вимоги та стандарти щодо охорони прав інтелектуальної власності. Особливими нормами Угоди, які мають бути імплементовані у національне законодавство, є вимога щодо охорони критичних та наукових публікацій творів, які стали загальним надбанням. Максимальний строк охорони таких прав становить 30 років від дати, коли твір був уперше правомірно опублікований (ст. 166 Угоди).

Нині також активно обговорюється питання скорочення строків охорони авторських прав на комп'ютерні програми. Такий підхід заслуговує на підтримку, адже в період стрімкого розвитку інформаційних технологій в інформаційному суспільстві існування значного строку охорони авторських прав на комп'ютерні програми не сприятиме розвитку та впровадженню основних засад інформаційного суспільства, заснованого на всебічному інформаційному обміні та вільному доступі до інформаційних ресурсів.

Висновки

Підсумовуючи розгляд теоретико-правових засад регулювання інформаційних відносин, на підставі аналізу співвідношення інформації та об'єктів права інтелектуальної власності слід зазначити, що інформація пов'язана з інтелектуальною діяльністю та може мати будь-які форми зовнішнього відображення, придатні для сприйняття особою безпосередньо чи за допомогою технічних засобів. Як результат інтелектуальної діяльності людини інформація може існувати як самостійний об'єкт, так і у формі результатів творчості, які охороняються системою права інтелектуальної власності. Концепція інформації як результату інтелектуальної діяльності дозволяє екстраполювати на інформаційні відносини приватноправового характеру, система регулювання яких лише формується у вітчизняному законодавстві, окремі положення законодавства про інтелектуальну власність.

У сучасних умовах спостерігаємо суперечність між системою права інтелектуальної власності та інформаційними можливостями особи щодо вільного збирання, зберігання, поширення та використання інформації. В умовах інформаційного суспільства, розвитку наукової та науково-технічної діяльності монопольне право суб'єкта інтелектуальної власності потребує істотних обмежень як у часовому, так і у просторовому вимірах. Важливою тенденцією розвитку правового регулювання інтелектуальної діяльності в інформаційному суспільстві є поступове послаблення системи охорони інтелектуальної власності, впровадження нормативних змін, спрямованих на забезпечення збалансованого поєднання інтересів творців і їх правонаступників в отриманні винагороди та членів суспільства у праві на доступ до інформації, її поширення і використання. Закріплення зазначених правових механізмів регулювання відносин інтелектуальної власності є перспективним завданням вітчизняної правової системи, що, проте, потребує нагальної і ефективної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Право власності в Україні / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, О.А. Підпригори. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 676–677.
2. Лютикова П.В. К вопросу об информации как объекте гражданского права / П.В.Лютикова // Проблемы законности. – 2000. – № 40. – С. 40.
3. Северин В.А. Правовое регулирование информационных отношений / В.А.Северин // Вестник Московского ун-та. – 2000. – № 5. – С. 25. – (Серия 11: Право).
4. Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. / [О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. – 720 с.
5. Кохановська О.В. Актуальні теоретичні проблеми співвідношення інформаційних прав і прав інтелектуальної власності / О.В.Кохановська // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 8. – С. 99–104.
6. Гаврилов О. А. Информатизация правовой системы России: Теоретические и практические проблемы : учебное пособие / О. А. Гаврилов. – М.: Юрид. кн.: ЧеРо, 1998. – 103 с.
7. Копылов В.А. Информационное право : учебник. / В.А. Копылов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2005. – 512 с.
8. Бачило И.Л. Информационное право : учебник [Электронный ресурс] / И.Л. Бачило, В.Н. Лопатин, М.А. Федотов – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 789 с. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur532.htm>.
9. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... доктр. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.В. Кохановська. – К., 2006. – 34 с.
10. Советский энциклопедический словарь / науч.-ред. совет: А. М. Прохоров (предс.) и др. – М.: Советская Энциклопедия, 1981. – 1600 с.
11. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник / А.П. Сергеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ПБО-ЮЛ Гриженко Е.М., 2001. – 752 с. – С.621.
12. Філософський словник / за ред. В.І.Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. доп. – К.: Головна редакція УРЕ, 1986. – 800 с.
13. Філософія : навчальний посібник / [І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко, В.П. Розумний та ін.] ; за ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
14. Палій А. А. Диференціальна психологія : навчальний посібник [Електронний ресурс] / А. А. Палій. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/14210923/psihologiya/zdatnist_tvorchosti_zvyazki_tvorchosti_intelektu.
15. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність [Електронний ресурс] / В.Д. Базилевич – К., Знання, 2006. – 431с. – Режим доступу : moskalik.at.ua/kurs_lekziy/bazilevich_1.doc.
16. Право інтелектуальної власності: Академ, курс : підручник для студентів вищих навч. закладів / [О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік–Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін.] ; за ред. О. А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 672 с.
17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678–VII від 16.09.2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Том 1. – С. 83. – Ст. 2125.

Статья посвящена рассмотрению теоретических аспектов определения информации как объекта гражданских прав; исследованию соотношения информации и объектов права интеллектуальной собственности; определению концепции методологии гражданско-правовой регламентации отношений в информационной сфере. В статье с позиции юридической доктрины анализируются особенности информации, обосновывается концепция гражданско-правового регулирования информационных отношений в законодательстве Украины, определяются тенденции и перспективы правового регулирования интеллектуальной деятельности в информационном обществе.

Ключевые слова: информация, информационные отношения, результат интеллектуальной деятельности, интеллектуальная собственность, творчество, информационное законодательство.

The article deals with the theoretical aspects of the definition of information as an object of civil rights; the ratio of information and intellectual property rights; the methodology concept of civil regulation of relations in the information sphere. This article from the perspective of legal doctrine examines the features of the information, the concept of civil legal regulation of information relations at the present stage of development of legislation of Ukraine, trends and prospects of legal regulation of intellectual activity in the information society.

Key words: information, information relations, result of intellectual activity, intellectual property, creativity, information legislation.